

ZAU DE CÎMPIE **repere istorice**

Etimologie

Asupra etimologiei toponimicului Zau nu se poate exprima o părere sigură, există încă incertitudini; în dicționarele etimologice românești nu apare satul. Din cercetarea mai multor dicționare (germane, maghiare) s-a ajuns la concluzia că forma actuală a denumirii satului, aceea de Zau, trebuie să derive dintr-un nume de persoană (Zach) frecvent întâlnit în onomastica medievală, mai ales la persoane din rândul păturilor bogate, a feudalilor.

Prima atestare a satului datează din 25 mai 1339, când este menționat sub denumirea de ZAH, într-un act de danie emis de cancelaria regelui Ungariei Carol Reberth. De la prima mențiune (1339) și până la 1733 se păstrează denumirea inițială de ZAH, sau ZAAH. După 1733, mai apare și sub alte forme ca: ZAHA (1733), ZAAH (1750), Mezo-Zah (1760), ZAHU (1850) și apoi până în 1918, Mezo-Zah.

După anul 1824, satul apare atât în documentele Bisericii greco-catolice, cât și în actele oficiale ale administrației monarhiei austriece, și în forma actuală de Zau sau chiar Zau de Câmpie. În anii următori desăvârșirii unității naționale, prin 1926, se adoptă denumirea de MOINEȘTI, dar este curând abandonată la cererea localnicilor, revenindu-se la aceea de Zau. Denumirea completă a satului, este de Zau de Câmpie, ceea ce se mai adaugă amintind denumirea unității geografice în care este așezat.

Vatra satului - o moștenire străveche

Până în 1970, descoperirile arheologice publicate, atestau prezența vieții umane pe aceste meleaguri, doar începând cu Epoca bronzului. Din ceea ce s-a publicat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-ar părea că cea mai străveche așezare stabilă din vatra satului ar data din Epoca bronzului :

1) O cronică arheologică a Sibiului în care se vorbește despre existența în Muzeul de numismatică și arheologie a Transilvaniei a unor topoare de bronz, unele fiind descoperite la Zau de Câmpie.

2) Revista uniunii muzeistice, Secția Medicină - Științe naturale, care preluase știrea, precizând că este vorba despre: o daltă, un topor, ace și ferestraie.

3) Îndrumătorul Muzeului Satului - Transilvania colecția de numismatică și arheologie, Cluj 1903, care menționează un "depozit" de bronz constând din trei ferestraie, două ace fragmentate (unul cu capul întors iar celălalt cu capul îngroșat și ornat cu linii incise), o daltă și un celt (topor) de bronz. Obiectele acestea identificate în punctul topografic numit "Bujori" și "La Vamă" au fost trimise în 1876 la o expoziție arheologică organizată la Budapesta, de unde celtul (toporul) de bronz nu s-a mai întors.

După 1971, dar mai cu seamă din 1979, prin preocuparea stăruitoare a prof. Emil Pop care ajutat de elevii Școlii generale a întreprins sondaje de suprafață, identificând diverse obiecte arheologice, zona a intrat în atenția specialiștilor de la muzeele din Tg. Mureș și Cluj-Napoca. S-au organizat astfel săpături sistematice (1979, 1980, 1982, 1995, 1996, 1998) și în cele din urmă au fost stabilite 18 puncte de interes arheologic.

Materialul rezultat din săpături - preponderent ceramic - indică, potrivit aprecierilor făcute de specialiști, existența, în actuala vatră a Zaului, a unei așezări datând din Epoca pietrei șlefuite (Neolitic) datat 5000-3000 Î.H.

În urma acestor noi dovezi, analizate și date de profesioniști, s-a apreciat că vatra comunei Zau de Câmpie, devine așezare umană chiar din acea perioadă când primele comunități umane încep să se așeze statornic întemeindu-și sate, confecționând unelte din piatră șlefuită, vase de lut, cultivă primele plante și cresc animale. Acestui stadiu evolutiv, numit arheologic cultura TURDAȘ îi aparțin cele mai vechi descoperiri de la Zau de Câmpie (vase de lut ornate prin incizii - zgârieturi - sau prin pictură, în alb-roșu-negru, unelte din piatră, os și cupru).

Dintr-un studiu întocmit de prof. Pop Emil, participant direct la investigarea urmelor acestui trecut îndepărtat și organizator al colecției arheologice de la Școala Generală Zau, cercetările s-au derulat astfel:

a) În punctele numite Telep, Bârsana, Babe, au fost descoperite vetre de foc, morminte, unelte din piatră și os, vase și fragmente de vase, unele ornate cu incizii și picturi, atribuite culturilor arheologice TURDAS, COȚOFENI și Hallstatt (prima vârstă a fierului).

b) În dreapta pârauului, respectiv centrul de azi al localității, au fost descoperite, o urnă funerară conținând resturi de oseminte și o strachină care o acoperea, frumos pictată (curtea prof. Remus Munteanu), un vas tipic pentru cultura de trecere spre epoca bronzului numită COȚOFENI (curtea cetățeanului Cornel Oltean), iar la Dispensarul uman, un mormânt de incinerare cu 3 vase de lut bine conservate.

Descoperirea cu o frecvență mai mare a obiectelor din bronz indică generalizarea acestei civilizații care a determinat și pe plan local, progrese; pe lângă cultivarea primitivă a pământului și creșterea animalelor, apar acum și meșteșugurile. Vasele, uneltele din bronz, au putut fi confecționate chiar de meșteri locali sau din zonă (Ocna Mureș, unde a fost descoperit cel mai mare depozit de bronz, nu este prea departe) care asigurau cerințele unor grupuri umane cultivatoare de plante și crescători de animale având obiceiuri funerare specifice - la început înhumarea morților, apoi spre sfârșitul Epocii bronzului, incinerarea (arderea) lor.

Pentru prima vârstă a fierului (Hallstatt 700-300 î.H.), când se mai foloseau și unelte din bronz, Studiul prof. Emil Pop apreciază că sunt caracteristice vestigiile scoase la lumină în săpăturile de la Grădiniță, Bufet, Dispensarul Uman, Vamă (unde a fost identificat și depozitul de bronzuri la sfârșitul sec. al XIX-lea), La Curte (4 topoare de bronz - Carol Felei), Fundal Babelor (1 topor de bronz - Traian Duma).

Cât privește a II-a vârstă a fierului (Latene 300 î.H.-106 d.H) corespunzătoare înfloririi civilizației dacice și a statului dac, deși vestigiile identificate până în prezent sunt puține, în accepțiunea noastră, prezența strămoșilor daci și continuitatea lor în anii stăpânirii romane asupra Daciei nu poate fi pusă la îndoială. Multe fragmente de vase lucrate cu mâna sau la roată specifice dacilor, amestecate cu cele de factură romană și post romană, au fost scoase la suprafață în timpul lucrărilor agricole sau săpăturilor pentru fundații. O parte din aceste fragmente colectate în anii din urmă la "Podul Botei și Bujor - Hodaia" au fost analizate și atribuite de cercetătorii Dr. Valeriu Lazăr și Mihai Grozav din Tg. Mureș, perioadelor dacică și daco-romană. Sunt concludente și alte mărturii:

- capacul unui sarcofag de copil, a cărui loc de descoperire nu poate fi stabilit decât cel mult ipotetic.

- monede din cele mai diferite din Epoca romană și până în zilele noastre. O parte din monede (colecția Sâncrăian Marcu) au fost duse la Cluj-Napoca în 1969, unde E. Chirilă, specialist în numismatică, le-a datat după cum urmează: un denar roman republican din 114 î.H., un As din seci d.H., un Sestertius din timpul împăratului Caracala - 214 d.H. Potrivit specialistului clujan denarul republican făcea parte dintr-o serie rară de monede romane, descoperite pe teritoriul României. Și alte monede din bronz aflate în colecția Marcu Sâncrăianu, datate în anii din urmă, aparțin epocii romane, precum și o monedă de argint din timpul împăratului Antonius Pius (138-162 d.H.) găsită de un elev (Pârcălab Alexandru) care se află în prezent în colecția Dr. Valeriu Lazăr din Tg. Mureș.

- un obiect intact, o ceașcă, foarte posibil dacică, inventariată în Muzeul clujan de arheologie sub nr.3163, număr în care se includ și alte piese (cești, vase de lut).

La hotarul dintre Zau de Câmpie și Valea Largă au ieșit la lumină, în urmă cu nu prea mult timp, pietre fasonate care pavau un fost drum roman, alături de fragmente ceramice și alte obiecte tipic romane.

Zau de Câmpie se află la doar 15 km distanță de Lechința de Mureș, unde a existat o veritabilă așezare dacică în care viața se continuă și după retragerea legiunilor romane. Din perioada Prefeudală, când viața populației locale (dealtfel din întreaga provincie) a avut mult de suferit de pe urma popoarelor migratoare a căror valuri se succedau unul după altul și pârjoleau totul în calea lor, nu s-au identificat urme arheologice concludente. Unele materiale găsite în punctele "Între pâraie - Hodaia oilor" și Ses (grădina de legume a fostului CAP) sunt atribuite totuși de specialiștii târgmureșeni perioadei prefeudale, perioadă pentru care, în general, există urme modeste.

Vremurile tulburi și nesigure explică într-un fel sărăcia de vestigii pentru aceste timpuri când populația s-a retras în locuri mai ferite, dar este un lucru sigur că viața își va fi reluat firul, deoarece cu certitudine satul exista cu mult înainte de prima mențiune documentară din 1339. O

monedă de bronz, identificată la Cluj ca fiind din vremea regelui Ungariei Bela al III-lea (1172 - 1196), semnaleză prezența umană în zonă.

Zau de Câmpie în date și documente

5000-3000 Î.H. - urme de viață umană în vatra satului din Epoca pietrei șlefuite.

Sec. I-II, d.H. - vestigii ale civilizației romane - monede, fragmente dintr-un sarcofag roman.

Sec. XII - monede ungurești din vremea lui Bela III (1172-1196).

1339 - la 25 mai satul este atestat în scris într-un act emis la Vișegrad (Ungaria) sub numele de ZAH. (Doc. Istoria României - C, vol. III, p. 508-509)

1340 - pe teritoriul satului existau 13 moșii nobiliare (Csanki 744).

1401 - un act din acest an vorbește de Zaul cel părăsit în care iobagilor români din Grebeniș li se fură de către secui 996 oi, 64 vite, 21 cai (Docum. Teleki, vol.I, p 280).

1414 - este prima mențiune referitoare la practicarea pescuitului la Zau (Docum. Fam Teleki, vol.I, p. 39).

1416 - poos. Sen terra Zah, într-un act emis de Conventul Cluj-Mănăstur, în care voievodul Csaki este anunțat că Zaul este dat zălog lui Sztrigyi Peter. (Docum. Fam Teleki, vol. I, p 415, 426)

1459 - poos. Zah et piscina, prima mențiune a lacului din Zau și tot acum regele Vladislav II, donează un castel din sat, lui Erdeleyi Ianoș (Docum. Fam Teleki, vol. I, p 339, și II, p. 72).

1461 - Zaul apare între satele românești care plăteau quinquagesima (o oaie, o mioară, 1 miel din 50) (Registrul quinquagesimei din 1461 - microfilm după originalul din arhiva ungară - Budapesta, în posesia autorului).

- un alt document din acest an menționează iarăși tăul și o moară.

1468 - Voievodul Csupor al Transilvaniei primește de la Matei Corvin domeniul confiscat (urmare unei insurecții a nobilimii) între care și Zaul (Docum. Fam Teleki, vol. II).

1496 - Nova donația Zach - Vladislav II, donează Zaul cu acest titlu (o reconfirmare a daniei), lui Erdeleyi Ianoș și soției sale Justina.

1504 - poos Zaah - într-un act de vânzare, o parte din lacul mare și moară, se vinde cu 50 florini aur. (Docum. Fam Teleki, vol. II, p 215, 269)

1514 - satul este menționat într-un act oficial în fața voievodului Zapolya, referitor la moștenirea proprietății nobilului Erdeleyi (Docum. Fam Teleki, vol. II, p 380).

1531 - la Zau sunt menționați 3 cneji români (Voievodatul Transilvaniei, sub redacția acad. St. Pascu).

1642 - într-un Urbaria, o parte a Zaului este cuprinsă în domeniul princiar al Gurghiului, aflat în posesia lui Rakoczi I (Makkai Laszlo Actele economice ale moșiilor lui Gh. Rakoczi I, Budapest, 1954).

1733 - Zaaha, prima conscripție care indică întreaga populație a satului - 225 suflete (Conscripția Klein în ms. Muzeul Brukenthal).

1750 - conscripția Aron înscrie în sat 320 persoane.

1750 - la Zau sunt înregistrate 40 familii impozate, care plăteau în total 169 florini și 51 creițari. (Arhivele Statului Cluj - Documentul 1717)

1760-1762 Mezo Zah, conscripția din acest an înscrie la Zau 59 familii neunite cu biserica Romei (Conscr. Bucow).

1784-1787 - recensământul împăratului Iosif II, găsește în sat 99 familii, 572 locuitori, 79 case și un singur nobil.

1814 - iobagii nevoiași din Zau și Șeulia împrumutau de la groful Ugran, porumb cu 2,20 florini renani/banița (Bibi. Acad. Cluj).

1820 - La 10 august se efectua în sat Conscripția Cziraki, în care iobagii români aparțin la 5 familii nobiliare: M. Taldalagi, văduva lui S. Vaas, contele Toma Vaas, Ștefan Ugran și Laurențiu Mora (microfilm în posesia autorului).

1824 - satul apare pentru prima dată în forma actuală a numelui - ZAU; este menționată o școală de piatră cu 25 școlari (Schematismul Mitropoliei - Blaj, 1886).

1830 - satul avea 600 suflete (Statistica Transilvaniei, p. 211)

1843 - valoarea proprietății Ugran St. la Zau era de 5090 forinți. Actul de evaluare indică punctele topografice unde deținea proprietăți (Biblioteca Academiei - Cluj).

1857 - Zaul avea 848 locuitori, din care 17 r. catolici, 85 calvini, 4 israeliți, 2 armeano-catolici iar

restul erau greco-catolici (Statistica Transilvaniei - 1857).

1886 - se construiește biserica reformată.

1900 - la această dată exista gară, poștă și telefon (Schematismul Arhiepiscopiei gr. Catolice 1900).
- Mezo Zah - recensate la Zau 1303 persoane (895 români, ceilalți unguri și evrei) - Dicționar
- S. Moldovan și N. Togan.
- statistica ungurească înregistrează în sat 110 slugi și 358 muncitori agricoli.

1905 - se construiește sediul Primăriei și al Postului de jandarmi

1908 - Școala confesională românească este închisă - dispoziție administrativă (Arhiva bisericii greco-catolice).

1909 - încă din acest an românii de confesiune gr-catolică decid zidirea unei biserici din material solid (Arhiva bibliotecii greco-catolice).

1910 - recensământ: 1394 persoane, 299 case (275 din văioagă), 325 știa să scrie și să citească (Statistica Ungariei, 1910).
- arhitectul I.F. Negruțiu din Blaj prezintă sătenilor proiectul noii biserici greco-catolice.

1911 - La Zau sunt înregistrate 2342 ovine, 59 cai, 891 porci, 895 vite (51 bivoli) Magyar Statistikai Közlemények, vol. 41, p. 394.

1911-1913 - se construiește castelul familiei nobiliare ȘTEFAN UGRAN.

1913 - preotul greco-catolic anunță comunitatea că vor începe "să sape după gaz, în forma celei de la Sărmășel", într-un teren (2400 mp) ce aparține bisericii (Arhiva parohiei proces verbal din 12.02.1913).

1926-1927 - se termină edificiile bisericilor românești.

1935 - se construiește dispensarul uman.

1941-1945 - evenimentele răz. II mondial a îndoliat 55 de familii din Zau de Câmpie (morți, dispăruți) - Arhiva Primăriei - Dosar I.O.V.R.

1948 - 1953 - se introduce în Zau gazul metan.

1950 - este construită Școala din Bota.

1950-1963 - se introduce în localitate curentul electric.

1956 și 1965 - s-au construit cele două magazine universale.

1957 - construcția dispensarului veterinar.

1963 și 1990 - au fost ridicate cele două clădiri ale Bazei de recepție.

1963-2002 - în mai multe etape, se extinde rețeaua de telefonie la 1000 abonați.

1968 - se construiește Brutăria.

1972 - este construită clădirea Poștei și a filialei CEC.

1972-1975 - se pietruiește drumul spre Bărboși, Babe, Bota.

1973 și 1978 - au fost clădite cele două blocuri de locuințe, având și spații comerciale.

1974 - s-a introdus apa potabilă

1996 - este dată în folosință construcția Căminului cultural din Zau.

Extras din "SATUL cu BUJORI de-a lungul veacurilor", Ediția a II

Ioan Floca și Emil Pop

ISBN 973-86669-2-9